

YASHIL IQTISODIYOTNING MAMLAKAT FAROVONLIGIGA TA'SIRI VA UNDA
JAMIYATNING ROLI

Hamdamova Nilufar Hamdullo qizi
“International School of Finance
Technology And Science” Instituti o'qituvchisi
hamidovan@isft.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada yashil iqtisodiyot tushunchasining mazmun-mohiyati, uning mamlakat farovonligiga ko'rsatuvchi ta'siri va bu jarayonda jamiyatning ishtiroki haqida so'z boradi. Atrof-muhit muhofazasi, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, ekologik madaniyatni shakllantirish va barqaror rivojlanishning muhim jihatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, ekologik madaniyat, energiya tejash, jamiyat roli, ekologik muvozanat.

Аннотация: В статье рассматривается суть концепции зеленой экономики, ее влияние на благосостояние страны и участие общества в этом процессе. Будут проанализированы важные аспекты охраны окружающей среды, использования возобновляемых источников энергии, формирования экологической культуры и устойчивого развития.

Ключевые слова: зеленая экономика, устойчивое развитие, экологическая культура, энергосбережение, роль общества, экологическое равновесие.

Abstract: This article discusses the essence of the concept of green economy, its impact on the country's well-being and the participation of society in this process. The main aspects of environmental protection, the use of renewable energy sources, the formation of an ecological culture and sustainable development are analyzed.

Keywords: green economy, sustainable development, ecological culture, energy saving, role of society, ecological balance.

Kirish: XXI asrda iqlim o'zgarishlari va ekologik muammolar butun dunyo bo'ylab jiddiy xavotirlar keltirmoqda. Atrof-muhitni asrash va uning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun yashil iqtisodiyot modeli dolzarb ahamiyatga ega bo'lmoqda. Yashil iqtisodiyot, boshqacha qilib aytganda, iqtisodiy o'sishni ekologik xavfsizlik va ijtimoiy adolat bilan uyg'unlashtiradigan tizimdir. Shu sababli, yashil iqtisodiyotning o'rganilishi va uning mamlakat farovonligiga bo'lgan ta'siri ayniqsa ahamiyatlidir. Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotning muhim jihatlari, uning jamiyat va iqtisodiyotga ta'siri, shuningdek, bu jarayonda jamiyatning ishtiroki o'rganiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrda "2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha choratadbirlar to'g'risida"gi PK-436-son qarori bilan O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tish maqsadlari belgilandi. Mazkur Qarorga "yashil" va inklyuziv iqtisodiy o'sishni ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hamda iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida resurslarni tejashni yanada kengaytirish borasida aniq maqsadlar belgilangan. "Yashil" iqtisodiyotga o'tishning maqsadi, tabiiy resurslarni asrash, zaharlanuvchi moddalar emissiyalarini kamaytirish va kelgusi avlodlarning hayotini ta'minlashga yordam beradigan barqaror va ekologik to'g'ri rivojlanish modelini yaratishdir.

Yashil iqtisodiyot — bu, birinchi navbatda, iqtisodiy o'sishni ekologik xavfsizlik, energiya samaradorligi va ijtimoiy adolat bilan uyg'unlashtirishga asoslangan modeldir. Yashil iqtisodiyotda iqtisodiy taraqqiyot atrof-muhitni himoya qilish, energiya manbalaridan samarali foydalanish va chiqindilarni qayta ishlashga yo'naltirilgan. Bu model, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun katta ahamiyatga ega, chunki ular barqaror rivojlanishga erishish uchun ekologik xavfsizlikni ta'minlash zaruratiga duch keladi. Bunda quyosh, shamol va boshqa qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o'tish, suv va havo ifloslanishini kamaytirish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish kabi usullar ko'zda tutiladi. Bu iqtisodiy model mamlakatlarning ijtimoiy va iqtisodiy farovonligini oshirishga katta yordam beradi.

Masalan, Yevropa Ittifoqi mamlakatlari o'z iqtisodiy strategiyalarida yashil iqtisodiyotga o'tishni asosiy yo'nalish sifatida belgilab oldi. Shu tarzda, qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o'tish, energiya samaradorligini oshirish va chiqindilarni kamaytirish orqali, ular iqtisodiy barqarorlikni ta'minlab, yangi ish o'rinlarini yaratishmoqda. Yashil iqtisodiyotning foydasi faqat ekologik muvozanatni ta'minlab qolmay, balki mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda.

“Yashil” iqtisodiyotga o'tish iqtisodiyot (jismoniy kapital), jamiyat farovonligi (inson kapitali) va ekotizimlar (tabiiy resurslar)ni birlashtirgan tizim sifatida tegishli maqsadlarni birlashtirib berishi kirish samaradorligini ifodalaydi. Bu ish unumdorligini oshirish haqida tabiiy resurslar (o'rmon, baliq, qishloq xo'jaligi yerlari) tufayli yanada samarali tabiiy kapitalni boshqarish, inson salohiyatini yaxshilashdan sifatni oshirish sog'liqni saqlash va atrof-muhit sharoitlarining yaxshilanishi tufayli aholining kasallanishini kamaytirish va nihoyat, ko'proq tufayli jismoniy kapitalni yo'qotishdan iqtisodiy zarami kamaytirish haqida ekologik xavflarni, shu jumladan o'rmon yong'inlari, suv toshqini va boshqa tabiiy hodisalarni mohirona boshqarish tabiiy hodisalar. “Yashil” iqtisodiyotga o'tish qulay tarkibiy o'zgarishlar bilan birga amalga oshirilishi kerak. Energetika, qurilish, uy-joy kommunal xo'jaligi kabi bir qator muhim tarmoqlarni ishlab chiqarish apparati, energiya va issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish, muqobil manbalarga o'tish kabi yangilashga qaratilgan natijalarning barchasi o'sishda aks etadigan keng ma'nosida iqtisodiyotning asosiy tarmoqlari samaradorligi (samaradorlik effekti). “Yashil” iqtisodiyotga o'tishda investitsiyalar mustaqil o'sish omili sifatida ko'rib chiqish. Suv ta'minoti va kanalizatsiya tizimini rivojlantirishda, muqobil yoqilg'i manbalariga yo'naltirilgan jamoat transport va boshqalar yashil ingratuzilmani rivojlantirishga olib keladi. Bu strukturaviy o'zgarishlar natijasida investitsiyalar iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin. Shu bilan birga bandlikni oshirish va ishsizlikni kamaytirishga yordam beradi. Bunday holda, biz rag'batlantirish samaradorligini tushunamiz. Va nihoyat, “yashil” iqtisodiyotga o'tish innovatsion faoliyatni firmalar darajasida ilmiy-tadqiqot va patent faoliyat xarajatlari orqali o'lchanadi va rag'batlantiradi, bunga qulay raqobat muhitini yaratish bilan bir qatorda tartibga solish usullari, jumladan, standartlar va qoidalarni joriy etish orqali qo'llabquvvatlanishida innovatsion samaradorlikka erishi haqida gapiramiz.

Yashil iqtisodiyotning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi faqat davlat siyosati bilan cheklanib qolmaydi. Bunda har bir fuqaro, jamiyat va korxonalar ham faol ishtirok etishlari kerak. Har bir inson ekologik madaniyatni shakllantirishda ishtirok etsa, yashil iqtisodiyotdan eng yuqori darajada foydalana olish mumkin. Fuqarolar ekologik toza mahsulotlardan foydalanish, chiqindilarni ajratish, jamoat transportidan foydalanish va qayta ishlanadigan energiya manbalariga o'tish orqali bu jarayonda muhim rol o'ynashlari mumkin.

Bundan tashqari, fuqarolik jamiyati tashkilotlari, ekologik nodavlat tashkilotlar va yoshlar harakati orqali aholining bu boradagi faolligini oshirish mumkin. O'zbekistonda bu boradagi tashabbuslar, jumladan "Yashil maktab", "Yashil energiya" loyihalari ham bu fikrlarni isbotlaydi. Ekologik madaniyatni kengaytirish va yashil iqtisodiyotni joriy etish jamiyatning har bir a'zosining mas'uliyatiga bog'liq.

Yashil iqtisodiyotning asosiy maqsadi nafaqat ekologik xavfsizlikni ta'minlash, balki iqtisodiy o'sishni davom ettirishdir. Bu o'sish shaklida ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikning saqlanishi, ish o'rinlarining yaratilishi va yangi texnologiyalarni rivojlantirishga asos bo'ladi.

Yashil iqtisodiyot, shu bilan birga, ko'plab yangi imkoniyatlarni yaratadi. Masalan, qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o'tish orqali zamonaviy texnologiyalarni rivojlantirish, yangi kasblarni yaratish va energiya iste'molini kamaytirish mumkin. Shu bilan birga, iqtisodiy yuklarni kamaytirish va davlat budjetiga bo'lgan ta'sirni optimallashtirishda ham muhim rol o'ynaydi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda energiya ishlab chiqarish obyektlarining umumiy quvvati o'sib bormoqda, ammo rivojlanish sur'ati Yaqin xorijiy mamlakatlar xususan Rossiyaga qaraganda ancha past. O'zbekiston iqlim o'zgarishi oldida eng zaif davlatlardan biri hisoblanadi, chunki mamlakat hududining 80 foizini o'tloqlar va cho'l hududlari egallaydi, shu sababli iqlim o'zgarishi O'zbekiston iqtisodiyotiga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin. 50-yillarning boshidan 193 buyon mamlakatda o'rtacha harorat global isish tezligidan ikki baravar ko'tarildi.

Hozirgi prognozlar ko'rsatishicha, zarur yumshatish choralari ko'rilmasa, 2050-yilga kelib mamlakatda o'rtacha harorat 1,8°-3,3°C gacha ko'tariladi. Qo'shimcha moslashish choralarisiz, shu asming o'rtalariga kelib, mamlakat suv tanqisligi kuchayishi, cho'llanish kuchayishi, qurg'oqchilik va yerlar degradatsiyasiga duch kelishi mumkin. Bunday ekstremal ob-havo qishloq xo'jaligi, turizm, sog'liqni saqlash va infratuzilmaga salbiy ta'sir ko'rsatib, O'zbekiston rivojlanishini cheklaydi. Iqlim o'zgarishining oqibatlari Orol dengizining ekologik halokatida allaqachon namoyon bo'ldi.

Bugungi kunda O'zbekiston o'zining hozirgi rivojlanish modeli bo'yicha o'sish chegaralarini engib o'tish hamda iqlim va ekologiyadan xabardor bo'lib borayotgan jahon bozorida iqtisodiy raqobatbardoshligini mustahkamlash yo'lidagi noyob imkoniyatni yaxshi tushunadi. Mamlakat tarkibiy islohotlarning jadallashuviga tayangan holda, o'z iqtisodiyoti, odamlar va sayyoramiz uchun, rivojlanayotgan sohalarda yangi ish o'rinlarini yaratish bilan birga tabiiy resurslardan Moslashuvchan, Inklyuziv, Barqaror va Samarador (MIBS) foydalanishga asoslangan past uglerodli va iqlimga chidamli "yashil" o'sish modeli sari yo'lni belgilash bo'yicha qadamlar tashlamoqda. Lekin, yanada barqaror va "yashil" iqtisodiyotga aylanish uchun mamlakat mavjud ekologik muammolar va iqtisodiy o'sishni sekinlashtiradigan boshqa xavf omillari ustida ishlashi kerak

Yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlash, balki mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy farovonligini ham yaxshilashga yo'naltirilgan kompleks strategiyadir. Yashil iqtisodiyot — bu zamonaviy dunyoning ekologik va iqtisodiy muammolariga javob bo'la oladigan samarali yechimlardan biridir. Bu model orqali davlatlar nafaqat atrof-muhitni muhofaza qiladi, balki iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi, aholi farovonligini oshiradi va kelajak avlodlarga barqaror rivojlanish yo'lini ochadi. Shu bois, har bir mamlakat, jumladan, O'zbekiston ham yashil iqtisodiyot konsepsiyasini strategik maqsad sifatida belgilashi muhimdir. Bu model orqali tabiiy resurslarni tejash, chiqindilarni kamaytirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash mumkin. Jamiyatning bu jarayondagi ishtiroki ayniqsa muhimdir. Fuqarolar o'z hayot tarzini, iste'mol odati va ekologik madaniyatini qayta ko'rib chiqish orqali yashil iqtisodiyotning

muvaffaqiyatiga hissa qo'shishi mumkin. Yashil iqtisodiyot, agar to'g'ri amalga oshirilsa, mamlakatlarni barqaror rivojlanishga olib keladi va aholi farovonligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. BMT Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP) hisobotlari, 2020–2024 yillar
2. O'zbekiston Respublikasi "Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi", 2019 yil
3. Karimov I.A. "Barqaror taraqqiyot va ekologik xavfsizlik", Toshkent, 2015
4. Axmedov, Sh. (2021). Yashil iqtisodiyotga o'tishda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar. Moliya va iqtisod, №3, 67–72-b.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 14 dekabrda PQ–436-son qarori: "Yashil iqtisodiyot"ga o'tish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida.
6. Kim, L. (2022). Yashil iqtisodiyot: nazariy asoslari va amaliy yechimlar. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
7. Stern, N. "Yashil iqtisodiyot: Iqtisodiy o'sish va ekologik xavfsizlik", London, 2009
8. Global Green Economy Index, 2020.